

Светосавски храм на Врачару између »храмова« трговине и администрације

Наш главни град постаје све већи; он је већ постао град о којем мора да се мисли на начин како се и планира највећих градова света старају о њима. Због тога морамо бити пажљиви и веома обазриви да чујемо о свим искуствима познатих стручњака о планирању данашњих великих градова, како би на време избегли све оне грешке, често веома скупе, које плаћају сада велики градови једног већег броја индустријски развијених земаља, јер нису могли нигде доћи до потребног искуства, док га сами нису стекли.

У оквиру тога искуства нужне су дискусије данас и код нас о „естетској околини“ унутрашњости великих градова. На првом месту мора се водити рачуна са колико се укуса утапају нови „физички облици“, сквџерови и тргови, грађевине администрације, нове школе, у свој својој функционалности, са већ постојећим облицима града и традицијама његове историје, „сећањима“ које ти градови имају о својој прошлости. Колико се чува његов „психолошки центар“? При свему томе ипак да се не изгуби ништа од светлости свежине, лепоте, хигијене, здравља, које доноси нова архитектура и, у целини, нова урбана искуства.

Наш главни град је такође једна велика „урбана целина“ са свим добрим и лошим особинама такве једне заједнице. У свом јединству наш град је део модерног светског друштва и као такав зрачи на све остале наше велике и мале градове, села ис-

то тако. Искуства нашег главног града су у сваком случају искуства целе наше земље. Утолико је наша одговорност већа. Наш је град, такође, у тој и таквој својој атмосфери, једно велико пословно друштво везано са највећим светоким пословним центрима, како саме трговине, тако исто и културе.

Овде онде, по појединим деловима нашег града налазе се и храмови Божији, између старих и нових стамбених блокова, али и између, могли бисмо да кажемо, и „храмова“ трговине и администрације. Тако извесни планери градова називају оне јавне, огромне, зграде, такође, неопходне свом друштву. И у нашем главном граду неки од ових „храмова“ трговине и администрације већ су добили онај познати изглед зграда дивова, који ноћу изгледају као обасјана чудовишта са стотинама очију, које жмиркају, пале се и гасе, као да опомињу своје житеље на њихове грађанске дужности. Те огромне зграде трговине, државних института, хотела, симболи су живота нашег града, симболи су успеха световне револуције, њене бриге за оно материјално у човеку, без којег, уколико није задовољено на потребан начин, немамо ни могућности за контемплацију и духовни развој.

Међутим, опомињу нас велики светски стручњаци, опомињући своја друштва, да је сав наш материјални развој, сав успех у организовању трговине, економије, као и управљања, администрације, задужен опет самим

Ман. Грачаница, саграђена 1321. год.

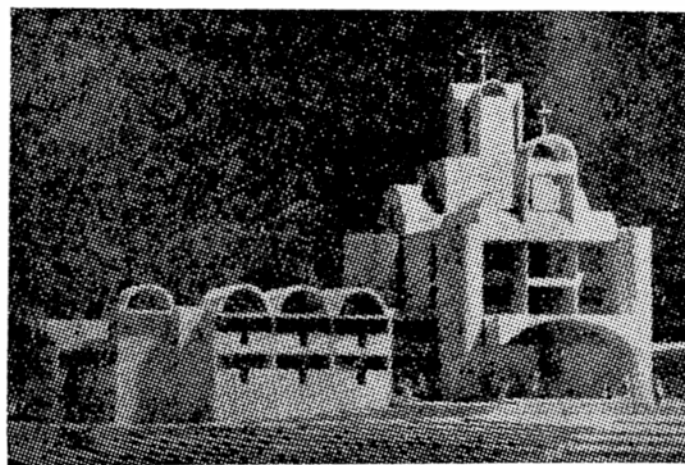
духовним развојем који је увек предходно материјалном. Због тога су нам неопходни, као што су и увек били, храмови Божији. Знамо да су симболично увек постављени у градовима и селима на најузвишенијим местима да би доминирали, и својим изгледом и свим својим украсима, што широм околином града или села, али и самом „унутрашњошћу“ њихових грађана. Подсетимо се на историју — ти су храмови били основе васпитања грађана, васпитања без којег не би била могућа икаква организација, било трговине или администрације. Није тешко да то видимо на првом месту у својој сопственој економској и културној историји. Или, сетимо се почетка свога развоја који почиње преко изградње великих и малих храмова Божијих — Студенице, Жиче, Сопотана, Дечана, Грачанице итд. итд.

Вредно је обратити посебну пажњу, и више од тога, савременим најпознатијим стручњацима, светске репутације, који опомињу савремено друштво, оне који су најодговорнији за правце његових токова, како би ужасно изгледали градови без храмова Божијих. Многобројни социолози изјављују да ако би се само основали на ново подигнуте „храмове“ трговине и администрације, прогрес и његов смисао би био заустављен.

Савремени авангардни планери нових градова пре свега указују на огромну важност храмова и у естетском погледу за градове и конгломерације људских насеља. Они налазе, такође, да је огромна и вишеструка улога цркава у човековом друштву. Многи указују на то да на изглед она безазлена орнаментика, орбиси

архитектуре црквених зграда, може да изгледа да није од неке посебне важности; али, они подвлаче, ти су украси и линије архитектуре религиозних храмова одиграли и данас играју огромну важност у психи грађана. Огромна је улога храмова, према томе, у животу једног града, не само у религиозном погледу, наравно у том погледу на првом месту, већ такође и у физичком и естетском. Истина, тај се религиозни моменат мора имати на уму на првом месту.

На пример, два велика стручњака за планирање градова у САД, Christopher Tunnard и Henry Hope опомињу своје суграђане колика је значајна корист извучена, за развој њихове земље, њене трговине и администрације, њене организације, у целини, баш из религиозне традиције. Ми можемо само да се подсетимо да је то случај како са нашом земљом тако и свим другим широм света. Ова два инжењера подвлаче то за Америку, колико је струјање религиозног живота у једном граду важно за његове грађане. Јер је неизбрисиво искуство стечено од колике је важности било религиозно васпитање за оне велике људе појединих градова, који су као заиста дивови пословности или културе, дали познате прилоге развоју својих градова и целе своје земље. Ту улази у обзир све оно што је најдрагоценије за развој једне земље, борбе за законитост и уставност у њој, братство, културу, уз економски развој, а што је све од пресудног значаја за саму физичку околину унутрашњости самих градова. Неопходност се за религиозним храмовима осећа и даље баш због тога. Ова нам два поменућа инжењера сасвим

Пројект новог храма Српске православне цркве „Св. Тројице“ у Питсбургу, САД; рађен је као што се види према ман. Грачаници.

Према потреби градили смо и ове мале храмове који су нам исто тако значајно служили као и велике средњовековне цркве. Брвнара у Такову, крај 18 века.

Једна старија црква у Данској

отворено и веома наглашено кажу: потребно је повећати утицај Цркве на самој „физичкој сцени“ једног града. Јер су у модерном начину живота људи склони, кажу нам ови извршни инжењери али и мислиоци, да обожавају неке „нове ствари, али се при томе не смеју заборавити ни старе; у том погледу на првом месту храмови Божији

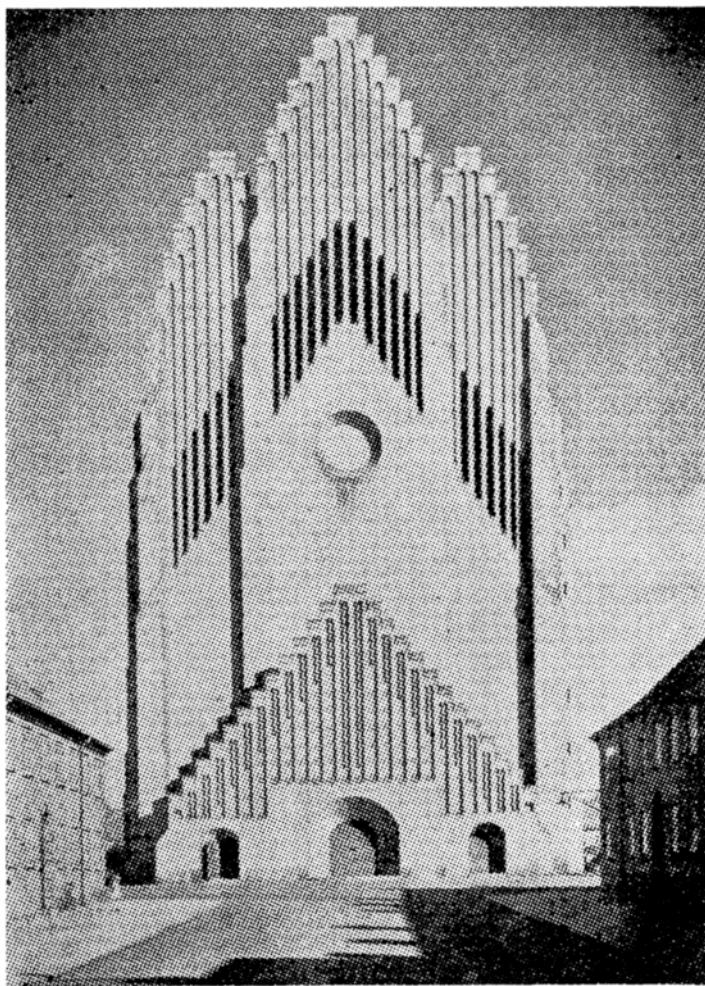
Ако оставимо на страну духовну страну значаја цркава, што и ови инжењери то не занемарују, а што је дужност богослова да на то до детаља образлаже, они подвлаче и сав значај оне декоративне стране храмова Цркве у једном граду, јер су цркве као зграде у једном граду нека врста посебне декорације, без које се такође не може да замисли један град или насеље. Јер цркве и као зграде фасцинирају, делују на масшту. То има и свој утицај на сам пословни дух, карактер пословања, затим и само управљање, што је увек ишло и заједно и са религиозношћу једног места или подручја.

Садашња опсесија са технологијом, кажу такође Christopher Tunnard и Henry Noye, Jr. може да буде негативна уколико не разумемо своје велике традиције. Нема ту никаквог шовинизма ако се осврћемо у своју националну прошлост, већ слободан

развоја личности у оном на првом месту психолошком смислу, или у оном човеку неопходно потребном интегритету. Опасност је у томе, кажу ови инжењери такође, што, данас помало личимо на дете које је опчињено „својом новом играчком“, као што смо ми опчињени својом технологијом“. Јер, материјални прогрес, научни развој, хитијена, масовна производња јефтиних аутомобила, радија, телевизијских апарата, и свега другог што нас толико опчињава, не сме да делује на нас да заборавимо да је машина само средство за достизање већих или виших вредности од саме машине, од материјалних средстава“. Овде опрромну улогу играју и уметници, али окренемо се храму Божијем и погледајмо шта смо кроз њега добили у прошлости?

Ови мудри инжењери желе да подвучу да оно што смо добили кроз храмове Цркве широм света не може нам дати наука, технологија, због тога они траже да чувамо искуство мудрости кроз ове храмове.

Када наши планери у свом заносу

Нова црквена архитектура у Данској. Фасада ове цркве дочарава оргуље, један популаран инструмент за праћење богослужења, води своје порекло, као што знамо из цркве Св. Софије из Цариграда, који се задржао у употреби у храмовима на Западу.

за изградњом и украшавањем нашег главног града планирају обликовање његових делова, несумњиво да морају бити мудри или имати поверење и у ову страну искуства својих старијих колега, познатих светских стручњаке за укрштавање „душе града“. Због тога није потребно да много даље говоримо колико су нашем главном граду потребни храмови. Ми их имамо врло мало. Садашњи број храмова Цркве, колико их имамо, исти је као и када је овај град имао свега, или још и непотпуно, сто хиљада становника. Сада има милион. То је озбиљно питање; било када се разматра са чисто духовне стране, али исто тако и естетске. Има пуно места у нашем граду које једино може да улепша храм Божији. Поред места одређеног за храм Св. Саве пуно је још пригодних локалитета у овом граду, било у његовим новим предграђима или и старим, које једино може и треба да попуни храм Божији. Споменимо на пример колико би улепшали храмови, цркве, нова предграђа, када би их украсили са нешто „модернизованијим стилем“ наших средњовековних храмова. То је у исто време и изврсна прилика и за наше архитекте, и урбанисте, за подстицај њихове маште, да пруже нове прилоге развоју нашег града, али и као наше средњовековне архитекте у исто време да приложе и нешто ново савременој историји архитектуре. У том погледу већ имамо добре почетке у оквиру наше Српске цркве изван наше земље, међу нашим исељеницима. Али исто тако и стари део нашег града има још доста места која би могла да буду попуњена, због његове лепоте, црквама.

Сасвим случајно пре неки дан у разговору о изгледу нашег града, о лепоти његовог положаја, са једним нашим млађим филозофом и естетичарем, познатим преводиоцем на наш језик класичних дела из историје филозофије, био сам необично обрадован колико и он, и поред тога што каже да није „религиозан“, ипак цени или осећа сву вредност изгледа једног града кроз обриси архитектуре и његових храмова. Градови се без њих не могу замислити. На пример, рече ми, поред храма Св. Саве диван би украс нашег града био и један нов храм на познатој „Савској падини“, на месту, на пример, где је била стара народна библиотека; тај простор очишћен, и на њему саграђен храм Цркве давао би прекрасан изглед „старом делу града“ посматран са његовог новог дела из „Новог Београда“. Стари део Београда добио би, према мишљењу овог естетичара, још величанственији изглед уз сву његову лепоту садашњег положаја који има са садашњом Саборном црквом.

Заиста, уколико наши урбанисти буду више о овоме размишљали, наћи ће још много лепих места, на којим, уколико би се изградио храм Божији, међу старим и новим грађевинама, значајно би улепшао „унутрашњу околину“ града, и деловао, естетски, што је била исто тако његова улога кроз векове. Колики је, на пример, естетски значај Студенице, Дечана, и других храмова широм земље? Али то је већ познати разговор о односу или нужном јединству религије и уметности, али и историје и будућности.